

Avrupa'daki İslamofobinin 'Avrupalı' Sebepleri

Hakan SAMURⁱ

Öz: İslamofobi, Avrupa'nın yaklaşık son çeyrek asrına damgasını vuran en önemli meselelerden biridir. Her ne kadar günden güne derinliği ve yaygınlığı artan bu meselenin sebepleri Müslümanlardan kaynaklanan bir takım olumsuzluklara bağlansa da, Avrupa'daki İslamofobinin asıl sebepleri bizzat Avrupa devletlerinin ve toplumlarının tutumlarında aranmalıdır. Bu makalede, İslamofobinin tanımı ve Avrupa ülkelerindeki somut görünümü hakkında bilgiler verildikten sonra, çeşitli aktörler ve araçlar (entelektüeller, politikacılar, medya ve eğitim politikaları) üzerinden söz konusu asıl sebeplerin açıklanmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, Avrupa, Müslümanlar, göçmen.

'European' Causes of Islamophobia in Europe

Abstract: Islamophobia is one of the most important issues that made its mark in the last quarter of Europe. Although the causes of the issue, the depth and prevalence of which has been increasing day by day, are associated with problems arising from Muslims, the main causes of Islamophobia in Europe should be sought in the attitudes of European states and societies. In this article; after presenting information about the definition and concrete appearance of Islamophobia in European countries, these principal causes will be attempted to explain through various actors and instruments (intellectuals, politicians, media and education policies).

Keywords: Islamophobia, Europe, Muslims, migrant.

ⁱ Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniv., İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, hsamur@hotmail.com.

Giriş

Batı ülkeleri medyasında birçok benzerine rastlandığı gibi bir Washington Post makalesinde, Ortadoğu’da artan gerginliğe paralel olarak son yıllarda çok büyük rakamlarla kendi topraklarına yönelen Müslüman mülteci akımından dolayı Avrupa ülkelerinde hissedilen korku aktarılmakta ve söz konusu korkunun derecesi ancak 1930’ların anti-semitik uygulamalarıyla özdeşlik kurularak açıklanmaktadır (Tharoor, 2015). Yakın dönemdeki mülteci akımlarıyla farklı bir ivme kazanan Müslümanların kendi topraklarındaki varlığına ilişkin Avrupa’daki bu korku, esasında yaklaşık son çeyrek asırlık dönemde bu ülkelerin gündemini yeniden işgal eden çok ciddi bir mesele durumundadır ve genel olarak İslamofobi kavramı ile ifade edilmektedir. “Yeniden işgal eden” sözünü kullandık çünkü politikadan edebiyata birçok alanda kullanım sıklığı günden güne artan ve üzerindeki araştırmalar yoğunlaşan İslamofobi, görece yeni bir kavram olmasına rağmen aynı zamanda tarihsel sürekliliği olan bir anlayışı yani Batı’daki İslam karşıtlığını ve oryantalist bakış açısını da ifade eden bir kavramdır (Bleich, 2011: 1582). Bu çalışmada, son çeyrek asırlık dönemde yaygınlık kazandığını belirttiğimiz İslamofobi kavramı ve bu kavramın ifade ettiği sorun belirli yönleriyle ele alınırken, söz konusu tarihsel arka plana da değinilecektir. Ancak esas olarak çalışmamızda, çağdaş bir olgu olarak İslamofobinin ne olduğu, Avrupa toplumlarının güncel hayatlarında nasıl görünümüne kavuştuğu yani İslamofobinin somut varlığı ve en önemlisi de bu sorunun ortaya çıkmasında bizzat Avrupalı aktörlerin ve araçların rolleri üzerinde durulacaktır.

Üzerinde durulacak son hususu yani aktörler ve araçlar meselesini biraz daha açacak olursak: Avrupa toplumlarında İslamofobinin yaygınlaşmasında pek çok etken rol oynamaktadır. Genellikle de bu etkenlerin İslam’dan ve/veya onu takip edenlerin tutumlarından kaynaklandığı ileri sürülmekte; Avrupa’daki Müslümanların, modern toplum düzenleriyle uyumsuzluk gösteren düşünceleri ve yaşam tarzları ile, İslamofobiye zemin hazırladıkları kabul edilmekte ve özellikle de terör olayları bunun en bariz kanıtı olarak sunulmaktadır. Oysaki bu makalede ortaya koymaya çalışacağımız gibi,¹ Avrupa ülkelerinde gitgide yaygın ve ciddi bir sorun hâline dönüşen İslamofobinin öncelikli sebepleri bizzat bu ülkelerdeki İslam’a ve Müslümanlara yönelik tutumlarda aranmalıdır. Bu makalede ele alınacak söz konusu tutumlar ve İslamofobi ile ilgili esas sorumluluk, daha geniş çerçeveden Birleşik Devletler ve bütün Batı ülkeleri için de geçerli kabul edilebilir. Hatta açıklanacağı üzere, Avrupa’da İslamofobinin artmasında Birleşik Devletlerin 1990 sonrası stratejilerinin doğrudan payı vardır. Ancak ABD’deki ve Avrupa’daki Müslüman toplumlarını birbirinden ayıran bazı önemli özelliklerin bulunması (Esposito, 2003) ya da Atlantik’in iki yakasında sürdürülen kimi iç politikalar arasındaki farklar, bir makale sınırları içerisinde

¹ İlgili yabancı literatürün günden güne genişlemesi ve fakat Türkiye’deki yayınların görece azlığı nedeni ile, İslamofobi konusunda burada ele alınan konuların bir kısmını da içerecek şekilde yakın zamanda ikinci bir çalışma daha yaptık. Elinizdeki makalenin basıldığı tarihte, diğerinin henüz hakem incelemesinde olduğunu belirtmek isteriz.

bütün Batı coğrafyasındaki İslamofobiyi ele almayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, konuyla ilgili olarak sadece Avrupalı devlet ve toplumların sorumluluğu ve tutumları üzerinde durulacaktır.

Yine belirtmek gerekir ki, yakın dönemdeki İslamofobik tutumlar esasen 1960'lerden itibaren başlayan yoğun iş gücü göçüyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır ve bu göçün neredeyse tamamı da Batı Avrupa topraklarına yönelmiştir. Kıtanın doğusunda bulunan ve 1990'lara kadar Komünist sistemin etkisi altında kalan ülkeler böyle bir göçe sahne olmadıkları için ve Yunanistan, Bosna, Kosova gibi ülkeler de geçmiş yüzyıllara dayanan ve farklı bir sosyolojik kategoride değerlendirilmesi gereken bir Müslüman nüfusa sahip oldukları için, konu ile ilgili hemen bütün çalışmalara paralel olarak, bu çalışmada da Batı Avrupa ülkeleri odakta bulunacaktır. Dolayısıyla, burada Avrupa kavramı ile kast edilen coğrafya Batı Avrupa alanıdır ve zaman zaman bazı ülkelerden örnekler verilecek olsa bile, makalede bütün Batı Avrupa'nın durumunun yansıtıldığı belirtilmelidir.

Aşağıdaki ilk bölümde Avrupa'nın Müslüman nüfusu ve özellikleri hakkında bilgi verildikten sonra, ikinci bölümde İslamofobi kavramı ve son çeyrek asırda Avrupa'daki İslamofobik tutumların somut görünümü üzerinde durulacaktır. Son bölümde ise; ikisi aktör (entelektüeller ve politikaclar) konumunda ikisi de araşsal (medya ve eğitim) konumdaki dört unsurun rolleri ve etkileri üzerinden Avrupa'daki İslamofobinin "Avrupalı" sebepleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Avrupa'daki Müslüman Nüfus ve Özellikleri

Hayatın her alanını kapsayıcı söylemi ve dinamik yapısı ile İslam ve onun müntesipleri olarak Müslümanlar, daha bu dinin ortaya çıktığı yedinci yüzyıldan itibaren, Hıristiyanlar açısından ciddi bir rakip hâlini almışlardır. Sonraki yüzyıllarda; günümüz İspanya topraklarında uzunca bir süre kök salan Müslüman hâkimiyeti, bu arada gerçekleştirilen Haçlı Seferleri, ardından devam eden Osmanlı ilerleyişi gibi süreçlerin üzerinden Müslümanlar rakip olmayı da aşarak Hıristiyanlar tarafından hep düşman ve hatta başlıca "öteki" olarak kabul edilmişlerdir. Sonuçta da, inşasında Müslümanların ötekileştirilmesinin çok önemli bir işlev gördüğü ve kendi kimlikleri ile özdeşleşen bir "Hıristiyan Avrupa" alanına sahip olmuşlardır. Böylece, dönemseller olarak kıtanın belli bölgelerinde hem hâkimiyet anlamında hem de nüfus anlamında varlıklarını hissettirseler de Müslümanlar, İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar son birkaç asırda ne etki ne de nüfus bakımından Avrupa'da yer edinebilmişlerdir. Ancak fiilen bulunamaları bile, İslam karşıtlığına dayalı olarak şekillenen düşünce tarzı, Avrupa'nın sosyal hafızasında hemen her zaman varlığını sürdürmüştür. Caldwell (2009: 116) ironik bir şekilde; 14. yüzyılın başında yaşayıp da İslam'ı tehdit olarak görmeyen Avrupalı nesillerin, muhtemelen bu bağlamdaki en son nesiller olduğunu söylerken bu sürekliliğe vurgu yapmaktadır.

1960'lardan itibaren Müslümanların Avrupa'daki varlığına ilişkin durum hızla değişmeye başlamıştır. Artan işgücü ihtiyacına paralel olarak yoğun bir şekilde yeniden Avrupa ülkelerinde görünmeye başlayan dünyanın farklı coğrafyalarından Müslümanlar, başlangıçta tekil ve geçici olarak geldikleri söz konusu ülkelerde zamanla aileleriyle birlikte yerleşik unsurlar olarak yaşamaya başlamışlardır. 1970'lerin ortalarından itibaren bir yandan piyasalar doygunluğa ulaşıp emek talebi eskisi kadar söz konusu kaynaklara ihtiyaç duyar halden çıkarken, diğer yandan Müslümanların, ailelerin birleşmesi veya siyasi sığınma talepleri yoluyla hem sayıca artmaya devam etmeleri (Nielsen, 2004) hem de aileleriyle ve farklı kültürel özellikleriyle günden güne daha fazla toplumsal hayatta görünür olmaları onlara yönelik olumsuz bakışların yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ancak her şeye rağmen, 1980'lerin sonuna kadar söz konusu olumsuz bakışların dinî kimliklerle ilişkilendirilmeleri çok sınırlı düzeyde kalmış ve hâlâ birçok yerde geçici işçi gözüyle bakılan Müslümanlar çoğunlukla etnisiteleri (Türk, Arap, vs.) veya geldikleri coğrafyalar üzerinden (Kuzey Afrikalı, vs.) tanımlanan göçmenler olarak kabul edilmişlerdir (Helbling, 2012; Cesari, 2002). Bugün Avrupa'da tahminen 20 milyona yakın Müslüman yaşamakta olup genel nüfus içerisindeki oranı yüzde 5-6 civarındadır (Muslim Population, 2014). Trendler bu şekilde devam ettiğinde 2050 yılında rakamlar neredeyse ikiye katlanacak ve her on kişiden birini Müslümanların meydana getirdiği bir coğrafya ortaya çıkacaktır (Pew Research Center, 2015: 12).

1960'lardan sonra başlayan yoğun göçten ve sonucunda ortaya çıkan Avrupa Müslüman toplumundan bahsedilirken şunu da eklemek gerekir. Söz konusu toplum etnisite, milliyet, siyasi eğilim, kültür ve alışkanlıklar bakımından ve en önemlisi de İslam'la ilişkileri bakımından muazzam bir heterojenliği içermektedir (Aitchison ve Hopkins, 2007). Öte yandan, bahsedilen bu heterojenlik gibi, Avrupa ülkeleri arasında genelde din ile ve özelde de İslam ve Müslümanlar ile olan hukuki, siyasal veya toplumsal ilişkiler hem daha önceki yüzyıllar hem de yakın tarih dikkate alındığında ciddi farklılıkları barındırmaktadır. Zaten, İslamofobi meselesinin kritik yanı da burada kendisini göstermektedir. Olayın her iki tarafına ait bütün bu heterojenliğe ve farklılıklara rağmen, 1990'larla beraber ortaya çıkan Avrupa tablosunda bütün ülkeler açısından değişmeyen tek bir görüntü vardır: Bütün Müslümanların tek bir kefeye konulması ve onlar hakkında ciddi negatiflik içeren tek bir algının oluşmaya başlaması. Bu durum İslamofobinin oluşum sebeplerini ve Avrupa ülkelerinin bu oluşumdaki sorumluluklarını eleştirel bir gözle sorgulamayı gerektirmektedir. Üçüncü bölümde böyle bir sorgulama çabasına girmeden önce, aşağıda İslamofobinin tanımı ve Avrupa alanındaki somut görünümü üzerinde durulacaktır.

2. İslamofobinin Tanımı ve Avrupa'daki Somut Görünümü

2.1. İslamofobinin Tanımlanması Sorunu

Giriş kısmında belirttiğimiz gibi İslamofobi, Hıristiyan Batı'nın İslam'a bakışından kaynaklanan, kökleri çok eskilere kadar götürülebilecek ve dolayısıyla tarihsel sürekliliği olan bir İslam karşıtlığı zincirinin şimdilik en son halkası kabul etmek yanlış sayılmayacaktır. Söz konusu son halka, 1990'lardan itibaren ortaya çıkan yeni dünya konjonktüründe ve post-modern dönemin kendine özgü kurallarına bağlı olarak farklı bir çerçevede kendisini göstermiştir. Bu yeni dönem İslam karşıtlığının kendine özgülüğü, birçoklarının altını çizdiği gibi (Bryfonski, 2013: 16), her şeyden önce bizzat bu karşıtlığın, İslamofobi gibi etimolojik ve anlamsal açılarından sorunlu ve fazlasıyla olumsuzluk içeren bir kavramla ifadelendirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Herhangi bir objeden ya da durumdan aşırı ve irrasyonel şekilde korkmayı ifade eden fobi (phobia) sözcüğünü, bir inanç sistemi ile bağlantılayarak türetilen kavramın daha ilk elde oluşturduğu algı bu inanç sisteminin, kendisinden olağandışı bir şekilde korkulacak ciddi bir rahatsızlık kaynağı teşkil ettiği için.

Kullanım sıklığı ve Avrupa toplumlarındaki etki derecesi günden güne artmasına rağmen, kavramın içinin doldurulması ve tanımlanması başlı başına bir sorundur. Bilindiği kadarıyla kavram ilk defa 1922 yılında Fransız Oryentalist ressam Etienne Dinet tarafından kullanılmıştır (Saedi, 2013: 46). Daha sonra 1970'lerin sonunda yeniden gündeme getirilmiş ancak bugünkünden çok farklı bir anlama sahip olmuş ve modern dönem Müslümanlarının, özellikle İran Devriminden sonra geleneksel İslam'ın yeniden ağırlık kazanacağı yönündeki endişelerini dile getirmek üzere kullanılmıştır (Allen, 2007: 148).

1990'lı yıllarda İslam'dan ve onu takip eden insanlardan korkma anlamında kullanılmaya başlanan kavramın popülaritesinin artması ise 1997 yılında Birleşik Krallık'ta ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı Runnymede Trust isimli düşünce kuruluşunun yayınladığı bir raporla gerçekleşmiştir. İlgili literatürde yaygın bir şekilde kabul edildiği gibi, esasında söz konusu rapor İslamofobi ile ilgili tartışma ve araştırmalar açısından bir başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Runnymede Raporu, sadece İslamofobiyi kavram olarak gündeme yerleştirmekle kalmamış aynı zamanda onu tanımlama çabası ile birlikte, İslamofobi sayılabilecek tutumları da ayrı ayrı sıralamıştır.

Rapor, İslamofobiyi; "İslam'a olan korku ve nefreti -ve bu nedenle de Müslümanların tamamından veya büyük çoğunluğundan korkmayı ya da onlardan hoşlanmamayı ifade etmenin pratik bir yolu" şeklinde tanımlarken (Runnymede Trust, 1997: 1); bu kısa tanımlamayı açtığında ve İslamofobi sayılacak durumları sıraladığında ise, Avrupa'da somut ve yaygın bir şekilde var olan düşünsel ve davranışsal kalıpları o güne kadar dile getirilmemiş (itiraf edilmemiş) bir netlikte ortaya koymuştur (Runnymede Trust, 1997: 4):

- İslam tek bir bütündür, statiktir ve değişime kapalıdır.

- İslam ayrı ve “öteki” olarak görülür. Başka kültürlerle ortak değerlere sahip değildir, onlardan etkilenmez ve onları etkilemez.

- İslam, Batı’ya göre daha değersiz görülür. Barbar, irrasyonel, ilkel ve cinsiyetçidir.

- İslam; zorba, saldırgan, tehditkâr, terör destekçisi ve “medeniyetler çatışmasına” angaje olarak görülür.

- İslam; siyasi bir ideolojidir ve siyasi veya askeri çıkarlar için kullanılır.

- İslam tarafından yapılan Batı eleştirileri derhal reddedilir.

- İslam’a yönelik düşmanlık, Müslümanlara yönelik ayrımcı uygulamaları gerekçelendirmek ve onları toplumdan dışlamak için kullanılır.

- Müslümanlara karşı düşmanlık doğal ve normal görülür.

1997 yılından itibaren önce Birleşik Krallık’ta ve özellikle 11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleştirilen terör saldırılarından (kısaca 9/11 saldırıları) sonra da bütün Avrupa’da İslamofobi gündelik hayatta bile çok hızlı şekilde yaygınlık kazanan bir kavram hâlini almıştır. Buna rağmen, kavramın net ve üzerinde geniş uzlaşma sağlanmış bir tanımının bulunduğunu söylemek güçtür. Kavramın içinin doldurulması öyle çok yönlü bir hal almıştır ki yabancı düşmanlığından göçmen karşıtlığına, kültürel farklılıkların reddinden terörizm karşıtlığına kadar çok farklı durumlarla ilişkilendirilmiştir (Cesari, 2006: 24).

Özellikle, İslamofobiyi ırkçılık veya yabancı düşmanlığı genel sorunsallarının bir parçasıymış gibi gören ve o çerçevede teşhis ve çözümler üretmeye çalışan yaklaşımlar fazladır (Helbling, 2010). Ancak, kimi yönleriyle ırkçılık ya da yabancı düşmanlığı ile kesişen noktaları bulunsa bile İslamofobi aslında kendine özgü ve görelî yeni bir durumdur. İslamofobinin kendine özgülüğü; başka hiçbir örneğinin bulunmadığı bir şekilde bir dinin ve o dinin üyelerinin topyekûn bir karşı oluşa maruz kalmasını ifade etmesinden ve uluslararası düzeyde siyasallaştırılan bir olgu olmasından kaynaklanmaktadır (Glavanis, 1999: 72). Zaten, örneğin anti-semitizm kavramına paralel bir anti-İslam kavramının kullanılmamış olması bile İslamofobiyi farklı bir yerde konumlandırmakta ve Bleich’in (2011: 1581) dediği gibi, sadece bir İslam ve Müslüman karşıtlığı duygusunun ötesinde bunları kınamaya, kötülelemeye yönelik bir vurguyu da içermektedir. Dolayısı ile, İslamofobiyi yabancı düşmanlığının bir türüymüş gibi kabul etmek ve Avrupa toplumlarındaki yabancı düşmanlığının başlıca sebepleri olarak gösterilen işsizlik veya kültürel farklılıklar gibi hususları İslamofobiyi açıklamak için kullanmak, büyük resmi gözlerden kaçırmak anlamına gelmektedir.

Literatürde de çoğu zaman detaylı bir tanım vermek yerine, İslam’dan ve/veya Müslümanlardan duyulan korku şeklinde kısa bir tanımlamaya dayanılarak analizler gerçekleştirilmektedir. Aslında İslamofobiyi kasıtlı ve

tasarlanmış bir şekilde Avrupa toplumlarının düşünce dünyalarına sokulmuş bir olgu kabul ettiğimizde ve zaten bundan beklenen neticenin özetle İslam ve Müslüman düşmanlığı ve nefreti olduğunu düşündüğümüzde (yani bu makalenin ana teması), bu kısa tanımlamanın da neticeye ulaşma bakımından yeterli işlevi gördüğünü söyleyebiliriz.

2.2. İslamofobinin Somut Görünümü

Avrupa'daki Müslümanların çoğunluğunun sosyo-ekonomik bakımdan geri durumda oldukları, ev ve iş bulmadan tutun da eğitim hayatlarını sürdürebilmelerine kadar pek çok bakımdan ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bunların dışında da gerek sözlü gerek fiili saldırı anlamında pek çok İslamofobik davranışa muhatap oldukları farklı zamanlarda gerçekleştirilen sayısız ulusal (Birleşik Krallık (Sheridan, 2006; Bleich ve Maxwell, 2012), İsveç (Bevelander ve Otterbeck, 2012), Norveç (Razack, 2008)) veya Avrupa düzeyli (Tausch et al., 2007; Cesari, 2006: 7; Marechal, 2003a) çalışmada ortaya konmuştur. Arno Tausch ve arkadaşlarının, çeşitli kaynaklardan derledikleri güvenilir istatistikî bilgilere dayanarak yaptıkları hesaplamalarla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde her yıl yayınlanan İnsanî Gelişme Endeksine paralel olarak hazırladıkları Müslüman Gelişme Endeksi, Müslümanların sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin tabloyu çok net önümüze koymaktadır. Tablo 1'den izlenebileceği gibi Avrupa'daki Müslümanların puanları, ülke puanlarının çok gerisindedir.

Tablo 1. Avrupa Ülkelerindeki Müslüman Gelişme Endeksi.

Ülke	BMKP İnsanî Gelişme Endeksi	Müslüman Gelişme Endeksi
Avusturya	0,936	0,494
Belçika	0,945	0,700
Danimarka	0,941	0,686
Fransa	0,938	0,387
Almanya	0,930	0,541
Yunanistan	0,912	0,571
Lüksemburg	0,949	0,562
Hollanda	0,943	0,587
Norveç	0,963	0,657
İspanya	0,928	0,144
İsveç	0,947	0,680
Birleşik Krallık	0,939	0,643

Kaynak: Arno Tausch et al. (2007). Against Islamophobia – Muslim Communities, Social Exclusion and the Lisbon Process in Europe. New York: Nova Science Publishers kaynağındaki Tablo 4c ve 5a'dan derlenmiştir.

Şüphesiz “Müslüman olduğu için kiralık ev vermedim ya da işe almadım” şeklinde bir ifşaatta bulunmak suretiyle insanların kendilerini hukuki anlamda zor duruma düşürecek açıklamalar yapmalarını beklemek ve bu bakımdan, sosyo-ekonomik olumsuzluklarda İslamofobinin etki derecesini somut bir şekilde ortaya koymak zordur. Ancak şöyle bir durum var ki Müslümanların sosyo-ekonomik bakımdan geri durumda olma ve gündelik hayatta ayrımcı uygulama ve davranışlara muhatap kalma durumları sadece ülke ortalamaları ile değil, aynı zamanda diğer göçmen grupları ile kıyaslandığında da kötü durumdadır. Yukarıda sayılan ulusal veya daha geniş kapsamlı araştırmaların hemen hepsinde ve daha pek çok başka çalışmada sıklıkla üzerinde durulan bu nokta; ayrımcılığın, önyargıların ve saldırıların büyük ölçüde Müslüman dinî kimliklere yönelik olduğunu daha açık bir şekilde kanıtlamaktadır. Bu konuda yine bazı seçme örnekler sunabiliriz:

Strabac ve Listhaug'un (2008: 278) otuz Avrupa ülkesini kapsayan araştırmasında, katılımcılara hem herhangi bir göçmeni komşu olarak kabul etmeye istekli olup olmadıkları hem de Müslüman bir göçmeni komşu olarak kabul etmeye istekli olup olmadıkları ayrı ayrı sorulmuştur. Sonuçlara göre herhangi bir göçmeni komşu olarak istemeyenlerin, Yunanistan'la birlikte bizim odak noktamızı oluşturan Avrupa ülkelerindeki ortalaması yüzde 10.6 çıkarken, Müslümanlar için yüzde 15.4 çıkmıştır. Ünlü Transatlantic Trends araştırmalarının birinde Müslümanların Avrupa'ya entegrasyon hususunda başarılı olup olmadıkları sorulduğunda, en fazla Müslüman nüfusa sahip bazı ülkelerdeki sonuçlar oldukça karamsar bir tabloyu ortaya koymaktadır: İtalyanların yüzde 49'u, Fransızların yüzde 51'i ve Britanyalıların yüzde 53'ü Müslüman göçmenlerin entegrasyonunun zayıf kaldığını belirtirlerken; bu oran Hollandalılar için yüzde 56, Almanyalılar için yüzde 67 ve İspanya vatandaşları için yüzde 70 gibi yüksek düzeylerde seyretmiştir (Transatlantic Trends, 2010: 27). Başka bir araştırmaya göre; Müslüman olmayan diğer üçüncü ülke vatandaşlarının yoksulluk riski 100 kabul edildiğinde, Müslümanların risk oranı en iyimser şekliyle Birleşik Krallık'ta 159,4 olarak ortaya çıkmakta; Fransa ve İsviçre'de 181, Belçika'da 212, Norveç'te 296, Almanya'da 322, İsveç'te 332, İspanya'da 355, Avusturya'da 387, Hollanda'da 415, Lüksemburg'ta 423, Danimarka'da 643 şeklinde devam etmektedir (Tausch, 2007: 59).

Birleşik Krallık'taki Müslümanlar sadece diğer dinî gruplarla kıyaslandığında en az sevilen ve en fazla ayrımcılık uygulanan kesimi oluşturmamakta, aynı zamanda siyahiler gibi, Çingeneler gibi dinî olmayan başka etnik ya da ırkî göçmen gruplar baz alındığında da büyük ölçüde en fazla negatif duyguların yöneldiği kesimi meydana getirmektedir (Bleich ve Maxwell, 2012). Yine İngiltere ve Galler'i içine alarak gerçekleştirilen nefret suçlarına yönelik bir araştırmada 2013-2015 döneminde toplam nüfus içerisinde dinî motivasyonla işlenen nefret suçlarına maruz kalanların oranı yüzde 0,1 iken; Hindular için bu oran yüzde 0,3; İslam dışındaki geri kalan diğer dinler için yüzde 0,5 ve Müslümanlar için yüzde 0,8 şeklinde gerçekleşmiştir (Home Office, 2015).

Almanya'da 2007 yılına ait bir araştırmada insanlara "İslam kelimesini duyduklarında akıllarına gelenin neler olduğu" sorulduğunda; yüzde 93'ü kadınların baskı altına alınması, yüzde 83'ü terörizm, yüzde 82'si radikalizm cevaplarını vermişlerdir (Caldwell, 2009: 116).

İslamofobinin bir diğer göstergesi Avrupa'da yaşayan Müslümanların daha fazla güvenlik tedbirine maruz kalmaları ve potansiyel suçlular olarak görülüp yakalama, gözaltı ve sınır dışı etme gibi uygulamalarda istisnai prosedürlere tabi tutulmalarıdır (Razack, 2008: 29). Uluslararası terörizmin artan baskısı altında güvenlik eksenli bazı yaklaşımları ve tedbirleri öne çıkarmak anlaşılabilir bir tepki olsa da Cesari'nin uyardığı gibi Avrupa devletlerinin, kendi topraklarında yaşayan bütün Müslümanları "yabancı düşmanlar" olarak nitelendirecek bir pozisyona gelmeleri ve bunun sonucunda daha düşük düzeyde sosyal ve hukuki haklara mahkûm etmeleri makul bir tutum değildir (Cesari, 2006: 20). Müslümanların gözaltında tutulmaları veya sorgulayıcı tavırların muhatabı olmaları durumu sadece kolluk kuvvetlerinin prosedürel işlemleri anlamında değil, başta medya ve çeşitli sivil toplum kuruluşları olmak üzere neredeyse bütün bir toplumun baskısını hissedecek şekilde kendilerini bir sıkıştırılmışlığın içinde bulma şeklinde de düşünülebilir. Fekete'nin de (2010: 65) vurguladığı gibi; başka hiçbir topluluk, Avrupa'nın Müslüman toplulukları gibi "yabancı bağlantıları" veya kişisel inançları hakkında sürekli sorguya tabi tutulacak şekilde adeta mikroskobun altına yatırılmış değildir.

Denilebilir ki İslamofobi; tanımı hususunda netlik bulunmayan, yakın dönemde nasıl ve ne şekilde yaygınlık kazandığı bile tam belli olmayan ve post-modern dönemde başka birçokları gibi iletişim araçlarının da etkisiyle popülerleşen bir kavramdır. Bir de Müslüman olduğunu iddia eden kişi ve grupların faili durumunda bulunduğu çeşitli terör olaylarını göz önüne aldığımızda, Avrupalılar arasında ortaya çıkan İslamofobinin sorumluluğunu Avrupalı devlet veya toplumlara yüklemek haksızlık olacaktır. Ancak olayların gelişimine ve bir takım aktörler ve araçlar üzerinden siyasi-toplumsal yansımalarına bakıldığında, İslamofobi kavramının ve onun çağrıştırdığı İslam ve Müslüman tasavvurunun ortaya çıkıp yaygınlaşmasında Avrupa devlet ve toplumlarının etkileri ve doğrudan sorumlulukları fazlasıyla belirginleşmektedir.

3. İslamofobinin Üretilmiş Bir Korku Olması

Günümüz Avrupa toplumlarının Müslümanlar hakkında olumsuz düşüncelere sahip olmaları bariz bir gerçekse, bu gerçeğin oluşmasında Müslüman toplumların uzunca bir süredir içinde buldukları pasifliğin, geri kalmışlığın ve kaotik durumun fazlasıyla etkisi vardır. Ancak İslam ve Müslümanlar hakkındaki algıların ve kanaatlerin olumsuz olmasında, Batı'nın en azından son iki yüz yıldır bilinçli bir şekilde sürdürdüğü emperyalist ve bunun tamamlayıcısı oryantalist mantığının da çok ciddi etkisi vardır. Yani Müslümanların çoğunluğunda hâkim durum pasiflik ve geri kalmışlık durumu ise, onlara karşı Avrupa'nın da parçası olduğu Batı'nın yaklaşımı fazlasıyla kötü

niyetlidir. Bütün bir oryantalizm ve post-kolonyalizm literatürünün de detaylı bir şekilde deşifre ettiği gibi; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Asya ve Afrika coğrafyalarındaki Müslümanların kendi bağımsız devletlerine kavuşmaları ve görünüşte Batıdan bağımsız, kendi kararlarını alabilecek konuma gelmeleri de söz konusu kötü niyeti ortadan kaldırmamıştır. Avrupa'daki çağdaş İslamofobi sorunsalının esasen bu kötü niyetin bir ürünü olduğunu ve geçmişten beslendiğini tekrar hatırlatalım. Örneğin geçmiş yüzyıllardaki Haçlı edebiyatı ve sanatının bir ürünü olan İslam'ın bir "kılıç dini" olması miti (Feffer, 2013: 145) yeni dönemde "terörist Müslüman" imajına dönüştürülmüş ve İslamofobinin tam merkezine yerleştirilen en önemli algısal profil halini almıştır.

Başka bir açıdan konuyu açıklayacak olursak: Önceleri yüzyıllarca Avrupa merkezli ve yaklaşık son 60 yıllık dönemde de ABD'nin öncülüğünde devam ettirdiği dünyaya ekonomik ve siyasi yön vericilik rolünü kaybetmemek için Batı, her zaman, işine yarayabilecek ve toplumları etkisi altında tutmasına yardımcı olabilecek araçları üretmekten geri durmamıştır. Soğuk Savaş dönemi koşullarında ABD'nin liderliğini yaptığı Batı bloğu açısından Sovyetler Birliği eksenli komünizmin esas öncelikli düşman olarak görülmesi durumu sona erip yine ABD'nin öncülüğünde yeni bir dünya düzeni hedeflendiğinde, bu düzenin senaryosu "Batı uygarlığını tehdit eden Müslümanlar" teması ile kurgulanmıştır. İşte Soğuk Savaş dönemi koşullarından dolayı görece olarak arka plana itilen tarihsel İslam düşmanlığı, İslamofobi olarak yeniden piyasaya sürülmüş ve yakın dönemin en önemli global sorunlarından birini meydana getirmiştir.

Her ne kadar bu yeni düzeni kendi saldırgan stratejileri doğrultusunda oluşturan devlet ABD olsa da, Avrupa ülkeleri bunun dışında kalamamış ve özellikle güvenlik anlamında halen büyük ölçüde bağımlı durumda oldukları Birleşik Devletler'in küresel düzeyde giriştiği saldırgan projelere en azından sessiz kalarak yol vermiştir. Dolayısıyla, terörizmle bağlantılandırılarak İslam'ın ve Müslümanların olumsuz figürler konumuna yerleştirilme sürecinde kendi coğrafyalarındaki gelişmelere de engel olmamışlar hatta birçok bakımdan destek olmuşlardır. 11 Eylül ya da diğer terör saldırılarını Avrupa'daki Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunun da tasvip etmemiş olmasına rağmen, onlar bahane edilerek hem ABD'nin saldırgan politikalarına toplumsal destek aranmış hem de yine onlar üzerinden Müslümanlar hakkında büyük ve olumsuz bir algı oluşturulmuştur. Kısaca, Komünizm tehlikesi ve o döneme ilişkin koşullar geride bırakıldığında, Avrupa ülkeleri kendi iç gündemlerine daha fazla yoğunlaştılar ve aralarındaki Müslümanları, ABD'nin belirlediği yeni dönem koşullarının İslamofobik çerçevesinde değerlendirmeye başladılar.

Bu düşüncemizi, Avrupa ülkelerinde İslamofobik tutumların ortaya çıkmasında ve yayılmasında yerli aktörlerin ve araçların-politikaların oynadığı rolü ortaya koymak suretiyle açıklamamız mümkündür. Bu rollerin en fazla gözlemlenebileceği aktörler arasında entelektüelleri ve politikacıları; araçlar arasında da medyayı ve eğitim politikalarını sayabiliriz. İslamofobinin üretimi ve

yaygınlaştırılması bakımından etkileri fazlasıyla belirgin olan bütün bu unsurların ve daha pek çok başka unsurun büyük resim içinde birbirlerinden bağımsız düşünülemediğini ve birbirlerini beslediklerini söylememiz gerekir. Aşağıda sırasıyla entelektüellerin, medyanın, politikacıların ve eğitim politikalarının Avrupa'daki İslamofobi meselesine etkileri izah edilecektir.

3.1. Entelektüel Çabalar

İslamofobinin 1990'larla birlikte hızla gündeme oturmasına sebep olan öncü gelişmelere baktığımızda entelektüellerin rolüyle başlamanın uygun olacağı görülür. Konunun ciddi anlamda gündem oluşturmasına zemin hazırladığını söylediğimiz ilk raporun Birleşik Krallık'ta ortaya konmasını ve rapordan sonraki ilk birkaç yılda da en fazla bu ülkede yaygın bir şekilde tartışılmasını tesadüf görmemek gerekir. Çünkü nasıl ki İslamofobi kavramının miladı olarak Runnymede Raporu'nun yayınlanması gösterilebilirse, Avrupa'da İslamofobik düşünce ve davranışların somut başlangıç noktası olarak da Rapor'dan yaklaşık on yıl önce gerçekleşen Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri kitabının yayınlanması gösterilebilir. Her ne kadar Rüşdi olayından birkaç yıl önce 1984 yılında Bradford'da Ray Honeyford isimli bir okul müdürüne ait bir gazete yazısında, çoğunlukla Müslüman göçmenler kast edilerek ülkedeki çok-kültürlülük anlayışının Birleşik Krallık toplumuna verdiği zararların anlatılması da İslamofobik eğilimlere etki kapsamında değerlendirilebilirse de, ülkedeki Müslümanların, dinî kimlikleri öne çıkarılarak negatif tutumların hedefi haline gelmeye başlamaları Hint asıllı İngiliz yazar Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri kitabının Eylül 1988'de yayınlanması ile belirgin bir hal almıştır. Öyle ki ülkedeki nüfusları bir milyona yaklaşmasına rağmen, Müslümanların Birleşik Krallık kamuoyunca görünürlükleri ve dinî kimlikleriyle tanınırlıkları bu olaya kadar çok düşük düzeydeydi (Field, 2012: 148).

İslam'a ciddi manada hakaretler içeren söz konusu kitap bütün dünyadaki Müslümanları rahatsız ederken; Birleşik Krallık'taki ve Avrupa'daki Müslümanları, hatta İslam'ı günlük hayatlarında fazla yaşamayanları bile tepkiselliğe iterek bir anda kendi dinlerini savunur noktaya taşımış (Cherribi, 2003: 195; Mandaville, 2003) ve bunu yeni bir Haçlı saldırısı şeklinde vasıflandıracak duruma bile getirmiştir (Modood, 2005). Daha sonraki yıllarda başörtüsü yasağının ya da İslam ve onun Peygamberi hakkında nahoş karikatürlerin yayınlanmasının çeşitli Avrupa ülkelerinde ortaya çıkması gibi olaylarla kendi İslami kimliklerine yönelik küçümseme ve saldırı arttığı oranda, kişiler daha fazla bu kimliklerine sarılmışlardır (Cesari, 2006: 261). Olaya daha geniş çerçeveden bakıldığında, çoğunlukla az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere gelen Müslüman nüfusun, gelişmiş Batı ülkelerine karşı tepkiselliklerinin artmasında ve hatta Müslümanlar içerisinde şiddete bile yönelebilen grupların çıkmasında elbette ki sosyo-ekonomik farklılıkların ve batılılar eliyle geri bırakılmışlık duygusunun payı fazlasıyla vardır. Bunun yanında, Filistin gibi, Bosna gibi hassas birçok konuda, Avrupalı devletler tarafından yalnız bırakılmışlık hatta ihanete uğramışlık hissiyatı

dünyadaki Müslümanlar arasında fazlasıyla yaygın bulunabilir. Doğu-Batı ya da İslam-Batı karşıtlığında öteden beri varlığı üzerinde fazlaca konuşulan söz konusu büyük resim dışında, burada öne çıkardığımız görece yeni gelişme, Müslümanlar açısından eleştiri sınırlarını aştığı var sayılan ve kendi dinlerine yönelik bir kötü niyetin ifadesi şeklinde algılanan bazı girişimlerle doğrudan Avrupa'daki yaşantıları içerisinde karşılaşmaları ve bunun doğurduğu tepkiselikle İslami kimliklerine sarılmalarıdır.

Ancak Rüşdi'nin kitabının yayınlanmasıyla beraber Birleşik Krallık'taki Müslümanların, dinî kimlikleriyle fark edilir olmaları ve çoğunlukla negatif tutumlara hedef olmaları Müslümanların gösterdikleri tepkilerden kaynaklanmamıştır. Çünkü ülkedeki Müslümanlar, her şeye rağmen, tepkilerini çoğunlukla demokratik çizginin dışına çıkmadan dile getirmişlerdir. İslamofobi oluşturma bakımından bu sansasyonel kitap zaten içeriği ile başlı başına bir misyonu yerine getirmekle kalmamış; Müslümanların Avrupa değerleriyle uyumluluğu hususunda da büyük bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Takip eden dönemlerde İslam'la ve Müslümanlarla ilgili hemen her meselede entelektüel çevreler tarafından bir şekilde gündeme getirilen ve ortak Avrupa değerlerini odağa oturtarak gerçekleştirilen bütün bu tartışmalar, esasında Avrupa'da İslamofobinin yükselmesinin de çok önemli bir itici gücünü oluşturmuştur. Bu bakımdan, Rüşdi olayından sonra Birleşik Krallık'ta Müslümanlara yönelik negatif tutum ve davranışlar hızla artmış (Vertovec, 2002) ve Runnymede Trust gibi ırkçılık karşıtı bir kuruluşun konuyu raporlaştırarak gündeme taşımasıyla da, göz ardı edilemeyecek boyutlara ulaştığı ilan edilmiştir.

İslamofobiye zemin hazırlama bakımından Rüşdi üzerinden Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan entelektüel kanal, daha sonra bütün Avrupa ülkelerinde de benzer örneklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Avrupa'daki Müslüman varlığının artmasına karşı çıkan ve yazılarıyla, bu artışın risklerini en provokatif şekilde gündeme getiren profillerden biri olan Christopher Caldwell'in şu cümlesi, aslında Batılı entelektüellerin İslam'a ve Müslümanlara tepeden bakan tavırlarını özetler niteliktedir (Caldwell, 2009: 20): “‘İleri’ kültürler, ‘ilkel’ olanlara karşı kendi savunmasızlıklarını tahmin edememe konusunda uzun bir tecrübeye sahiptirler.” En baştan ayırımı bu şekilde yaptıktan ve Avrupalılarla Müslümanları ileri ve ilkel şeklinde konuşturduktan sonra; hacimli bir kitabın geri kalan kısımlarında, günümüz Avrupa'sının işsizlikten suç oranlarının yüksekliğine, demokrasi açıklarından yükselen anti-semitizm hareketlerine kadar neredeyse bütün sorunlarının sorumlusu olarak Müslümanları işaret etmek zor olmuştur.

Şüphesiz İslam'ın insanlara faydadan çok zarar veren bir öğretisi olduğu algısını ve göçmen Müslümanların veya onların nesillerinin Avrupa (ve genel anlamda Batı) açısından tehdit unsuru oluşturmasını devamlı olarak gündemde tutmayı kendisi açısından sorumluluk kabul eden entelektüeller Rüşdi ve Caldwell'le sınırlı kalmamıştır. 2000'li yıllarda sayıları belirgin bir şekilde artış

gösteren, eserleri ve eylemleriyle kitlelere ulaşabilen muhafazakâr, liberal, sosyalist ya da başka birçok düşünsel çevreden edebiyatçı, akademisyen, sanatçı, aktivist, vs.; içlerinden bazıları biraz daha öne çıkarak ve yaygın etki yaparak, bazıları ise daha arka planda kalarak ve sınırlı bir çevreye hitap ederek ve fakat adeta hep beraber sözleşmişçesine İslamofobi ateşinin körüklenmesi hususunda topyekûn bir çaba içerisinde girmişlerdir. Bernard Lewis ve Samuel Huntington'un çok öncelerden başladıkları İslam karşıtlığının ideolojik ve sosyolojik altyapısını oluşturmaya yönelik üretimleri 1990'larla beraber yeni bir hız ve daha keskin bir form kazanırken; Oriana Fallaci, Daniel Pipes, Robert Spencer, Magdi Allam, David Horowitz, Raphael Israeli ve daha birçokları çoğu zaman doğrudan Avrupa coğrafyasını konu edinen eserleriyle, aynı doğrultuda hizmet etmişlerdir.

Entelektüel figürlerin, İslamofobinin yaygınlaşması hususunda belki de en büyük etkileri toplumdaki İslam düşmanlığını besleyebilecek pek çok eylemi "adeta kılıfına uydurmasına" farklı kavramlarla izah etmeye çalışmaları ve onları meşrulaştıracak zemini oluşturmalarıdır. Onlara göre örneğin Danimarka'da ya da Fransa'da İslam ve Hz. Muhammed hakkında yayınlanan karikatürler İslamofobi çerçevesinde değil, Batı'nın geleneğinde bulunan hiciv kültürü çerçevesinde; başörtüsü meselesi de yine İslamofobi kapsamında değil, liberal ve kültürel çoğulcu bir toplum anlayışı kapsamında değerlendirilmelidir (Halstead, 2013: 23; Norton, 2013). Yine bu misyonun uzantısı olarak; Müslümanlar Avrupa'nın söz konusu özgürlükçü ve çokkültürlülüğe dayalı ortamını benimsemekten uzak, kendilerini her zaman mağdur ve masum gösteren ve ancak peçe takma, kadınlarla baskı kurarak evlenme, töre cinayeti gibi kendi geri kalmış geleneklerini uygulama hakkı elde ettiklerinde mutlu olacak insanlar şeklinde tanımlanarak büyük bir önyargıya kurban edilmektedirler (Israeli, 2008: 9). Halstead'in (2013: 23) vurguladığı gibi; Müslümanların duygularını ve değerlerini yok sayan ve Avrupa toplumlarında İslamofobik tutumlara önemli kapılar aralayan bütün bu çabalar, aslında üzerlerine geçirilen değer motifli ambalajlarla İslamofobiyi yaygınlaştırmada daha albenili ve fakat aynı oranda daha tehlikeli bir yolu izlemektedirler. Bir yandan bütün Müslümanları aynı kefeye koyarak yargılayan ve fakat diğer yandan da onlara yönelik nefret dolu tutumları, Avrupa değerleri üzerinden onaylamaya çalışan entelektüel çabaların yaygınlığı, o çok sözü edilen demokratik değerlere dayalı Avrupalılık ruhunun gerçekten ne dereceye kadar var olduğu noktasında şüphe uyandırmaktadır.

3.2. Medya

Düşünce özgürlüğü ve diğer Avrupa değerleri üzerinden gündeme yerleştirilen İslam karşıtı tutumlar yaklaşık bir on yıllık zaman diliminde İslamofobiye dönüşmüş ve ağırlıklı olarak Birleşik Krallık'ta tartışılan bir konu olmaktan çıkıp, Avrupa düzeyinde ciddi bir sorun haline almıştır. Bu dönüşümün tek başına belki de en büyük tetikleyicisi ise 11 Eylül 2001'de Birleşik Devletler'de gerçekleşen eş zamanlı terör saldırıları olmuştur. O tarihten günümüze kadarki dönemde Avrupa toprakları büyük küçük pek çok terör saldırısına maruz kalmış

ve bunların her biri, İslamofobinin biraz daha yaygınlaşmasının ve derinleşmesinin kabul edilen en somut gerekçelerini oluşturmuştur. Ancak terör üzerinden İslamofobinin büyümesinde 11 Eylül saldırılarının tek başına en büyük kırılmayı sağladığını söylemek mümkündür. Örneğin bir araştırmada Hollanda halkının yarısından fazlasının bu olayın ardından Müslümanlar hakkındaki görüşlerini değiştirdikleri ve bu değişikliğin de yüzde 95 oranında olumsuz yönde olduğu ortaya konmuştur (Alıntı yapılan yer: Noll, 2012: 127).

11 Eylül ve devam eden yıllardaki diğer terör saldırılarının, İslamofobi konusundaki etkileri çeşitli boyutlarda gerçekleşmiştir. Öncelikle, 1990'lar süresince çoğunlukla (Birleşik Krallık'ta olduğu gibi) Avrupa'nın demokratik ve düşünce özgürlüğüne dayalı değerleri ya da (Fransa'da olduğu gibi) seküler değerleri üzerinden bir İslamofobinin yaygınlık kazanması söz konusu iken; 2000'li yıllarda sorun hemen hemen tamamıyla terör ve güvenlik meselesi üzerinden üretilmiştir. Müslümanların durumu sosyo-ekonomik boyutuyla ve değerlere dayalı entegrasyon kavramı çerçevesinde ele alınan bir konu iken, buna bir de güvenlik meselesi eklenmiş, hatta öne çıkarılmıştır. Müslümanlara bakışın odağına güvenlik eksenli endişeleri yerleştirmek demek, onlara yönelik korku ve olumsuz duyguların daha da artması anlamına geliyordu. Önceki bölümde açıkladığımız yaygın toplumsal İslamofobik tutumların hemen birçoğu güvenlik endişelerinin neticesidir.

308

11 Eylül olayı ile başlayan yeni dönemin, İslamofobi sorununa bir etkisi de şudur: Artık durum öyle bir hal aldı ki, 1990'larda sadece sınırlı çevrelerden toplumsal aktörlerin, nispeten daha dikkatli bir dille ve çoğunlukla radikal ya da köktendinci kavramlarıyla betimlenen bazı İslami kesimleri hedef alarak yaptıkları eleştiri ve suçlamalar, çok daha geniş bir aktörler topluluğu tarafından, daha keskin ve açıktan bir dille ve en kötüsü, neredeyse bütün Müslümanları zan altında bırakacak şekilde dillendirilmeye başlanmıştır (Cesari, 2010). Gerçekten de yaşanan terör olayları ile İslam arasında ayırım yapmak gerektiğini ifade eden sesler; İslam'ı bir baskı, şiddet ve geri kalmışlık dini olarak vasıflandıran, hatta bir din olmaktan öte siyasi bir ideoloji ve totaliter değerlere dayalı bir anlayış kabul eden (Shooman ve Spielhaus, 2010: 201) çoğunluğun gürültüsü içinde kaybolup gitmiştir. Sonuçta, hiç tereddüt göstermeden sorunların doğrudan İslam'dan kaynaklandığını ileri süren eleştiriler, hatta nefret söylemi sayılabilecek açıklamalar veya sürdürülen bir savaş varsa bunun terörle değil de İslam'la ve Müslümanlarla olduğunu algılara yerleştiren çabalar hemen bütün ülkelerde sıklıkla ortaya dökülür olmuştur (Allen, 2006; Maussen, 2006).

İşte İslamofobi üzerindeki büyük etkisi nedeniyle 11 Eylül ve sonrasındaki gelişmelere bu bölümde ayrıntılı yer vermemizin sebebi de zaten söz konusu dönemde hızlanan bütün bu algısal çabaların ve İslam'ı terör, Müslümanları da teröristle eşitleyen çalışmaların en fazla kendisini gösterdiği ortamın medya olmasından dolayıdır. Esasında, aynen entelektüellerin durumunda olduğu gibi, medya organlarının da İslam ve onun müntesipleri hakkında olumsuz algılar

oluşturma çabaları daha 1990'larda bile yadsınamaz bir gerçeklikti. Batı ve İslam üzerine önemli eserler üreten Ekber S. Ahmed henüz 1994 yılındaki bir makalesinde şunları yazıyordu: "Tarihte hiçbir şey Müslümanları Batı medyası kadar tehdit etmemiştir. Bütün dünyada etkinliğini sürdüren medya saldırısı Müslümanlar için daha da şiddetlidir. Müslümanlar kendilerini savunma kapasitesinden yoksun görünmektedir..." (Keneş, 1998: 68).

İşte medyanın bu gücü ve etkinliği 11 Eylül sonrasında artık sınır tanımayan bir görüntüye ulaşmıştı. Gelişen teknolojilerin yardımıyla günümüz toplumlarını etkileme açısından çok büyük bir kapasiteye ulaşan medya, Avrupa'daki İslamofobinin 2000'li yıllarla birlikte hızlanmasında, yaygınlaşmasında ve içeriğinin derinlik kazanmasında tek başına en büyük paya sahiptir. Bir kere, özellikle 11 Eylül saldırılarından başlayıp günümüze kadar olan dönemde neredeyse bütün Avrupa ülkelerinde İslam ve Müslümanlarla ilgili haberlere ve yayınlara çok daha fazla yer verilmeye başlanmış ve bu artışın da büyük bölümü İslam ve Müslümanlar hakkında negatif bir içerikle yüklü olmuştur. Avrupa genelinde (Shadid ve Koningsveld, 2002) ya da spesifik olarak Norveç (Strabac ve Valenta, 2012: 60), Birleşik Krallık (Moore, Mason ve Lewis, 2011; Cinnirella, 2012) ve başka birçok ülke medyaları üzerine yapılan araştırmalar bu durumu ortaya koymaktadır. Medyanın gündem oluşturma misyonu hakkında çarpıcı bir örneği Birleşik Krallık üzerinden Cinnirella vermektedir. Ülke topraklarında terörden tek kişinin bile hayatını kaybetmediği yıllarda, medya organları neredeyse her gün Müslümanlarla bağlantılandırarak verdiği haberlerde ve yaptığı programlarda adeta şu algıyı yerleştirmeye çalışmıştır (Cinnirella, 2012: 181): "Müslümanların neredeyse kesin bir şekilde failleri olacağı terör saldırıları, Birleşik Krallık için çok yakın bir ihtimal olarak görünmektedir." Ya da yine aynı ülkede Kenan Malik gibi tanınmış medya yüzleri 11 Eylül sonrasındaki aylarda hem yazılarıyla hem de yaptığı televizyon programlarıyla Britanya'daki Müslümanların, İslamofobi riski altında bulunmadıklarını, İslam'ın eleştirilmesini önlemek için durumu istismar ettiklerini devamlı olarak işlemişlerdir (Malik 2005a; 2005b).

Avrupa'da da gösterilen yüzlerce Holywood filmi üzerine yaptığı araştırmada (Reel Bad Arabs: How Holywood Vilifies A People) Jack G. Shaheen, Arapların hemen her zaman acımasız katil, tecavüzcü, petrol zengini aptal ya da kadın istismarcısı gibi profillerle sunulduğunu ortaya koymuştur (Saedi, 2013: 47). Başta sinema sektörü olmak üzere medya ürünlerinde sahip olduğu ağırlıklı konum Amerikan etiketli yayınları öne çıkarsa da Avrupa ülkelerindeki ulusal medya kuruluşlarının da aynı çerçevede hareket ettiklerini yukarıda verdiğimiz örnekleri de hatırlayarak eklemek gerekir. Her yaşa ve her sosyo-ekonomik gruba hitap edebilecek (çizgi filmler, çizgi romanlar ve eğlence şovları dâhil) farklı

kategorilerden çeşitli araçlarla; Müslümanların, terörist ya da başka birçok kötü sıfatı üzerinde taşıyan insanlar oldukları algısı devamlı taze tutulmuştur.²

Kendisini Müslüman olarak tanımlayan, eskiden Müslüman olan ya da Müslüman bir aileden veya ülkeden gelen kişilerin; 'içlerinden birisi' sıfatıyla, İslam düşmanı kesimlerin elini güçlendiren açıklamalar yapmaları medya kullanımı açısından ayrı bir değere sahiptirler. Avrupa ülkelerindeki medya kuruluşları da nesnellikten uzak bir tutumla Müslüman kesimlerden yükselen sesler ve eleştiriler arasında çoğunlukla bu tarz insanları öne çıkarmaktadırlar (Fekete, 2010: 66). Salman Rüşdi'nin yakın dönemdeki en ünlü örneğini oluşturduğu bu gruptan profillere Bangladeşli yazar Teslime Nesrin'i, İran'lı aktivist Ali Sina'yı, Somali doğumlu aktivist ve yazar Ayaan Hirsi Ali'yi ve İran doğumlu yayıncı ve aktivist Meryem Namazie'yi vermek mümkündür.

Medya ve İslamofobi üzerine yaptığımız açıklamalara son olarak şunu eklemek gerekirse: Aynen entelektüellerin değerler üzerinden bir ambalaja sararak halka takdim etmeleri gibi, medya organları da İslam ve onun takipçileri hakkında yaptıkları her türlü yanlış, negatif algı oluşturucu ve çarpıtılmış yayınlarını ifade özgürlüğü gerekçesine dayandırarak ortaya koymaktadırlar. Oysaki bütün bu çokseslilik ve ifade özgürlüğü söylemlerine rağmen ve aktif faaliyet gösteren yüzlerce gazete, dergi, kitabevi, televizyon kanalı, radyo istasyonu, sinema şirketi gibi araçlara rağmen; bütün bunların sadece sayılı birkaç büyük şirketin kontrolünde olduğu durumu dikkate alındığında, Batı medyasının kendi içerisinde gerçek anlamda bir çoksesliliğe sahip olduğunu söylemek bir yanılgıdır (Keneş, 1998: 64). Hatta, Batı medyasına hâkim olan bütün bu büyük şirketlerin Müslümanlar hususundaki genel yayın çizgilerinde 'sanki sözleşmişçesine' gözlemlenen olumsuz bakış açısı kriter alınacak olsa, sanki bir elden yönetiliyormuşlar izlenimine kapılmamak mümkün değildir.

3.3. Politikacılar

İslamofobinin yayılmasında politikacıların rolünü de göz ardı etmemek gerekir. Medya araçları üzerinden zaten fazlasıyla İslamofobik bir algıya kavuşturulan Avrupa toplumlarında, özellikle ulusalcı ve popülist partiler açısından Müslümanları hedefe koymak ve İslam karşıtı bir söylem üzerinden kendi seçim kampanyalarını kurgulamak oy bakımından ciddi ve kolay getirisi olan bir yöntem olmuştur. Önceki on yıllarda, göçmen karşıtlığı ve özellikle Müslüman karşıtlığı üzerine kurgulanan politik söylemler halkta ciddi bir karşılık bulmak bir yana, kimi zaman bizzat söz konusu siyasal parti tarafından ya da ülkedeki hukuk düzeni tarafından engellenebiliyordu (Caldwell, 2009: 308). 2000'li yıllarda ise Avusturya'dan Danimarka'ya İsveç'ten İtalya'ya birçok Avrupa ülkesinde net olarak gözlemlenen bir olgu var ki göçmen karşıtı siyasal hareketler

² En sevimli çizgi film karakterlerinden hayran olunan Hollywood kahramanlarına kadar birçok özneyi içeren bütün bu araçların, söz konusu algı stratejisindeki fonksiyonlarına ilişkin çarpıcı örnekler için şu kaynağın farklı bölümlerine bakmak mümkündür: (Kincheloe, Steinberg ve Stonebanks, 2010).

büyük güç kazanmışlardır (Taras, 2012: 99). Buradaki göçmen karşıtlığının çoğunlukla Müslümanları kapsadığını söylemek, yükselişteki söz konusu partilerin seçim kampanyalarından ve önde gelen politikacılarının açıklamalarından hareketle yanlış sayılmaz. Özellikle 2008 ve sonrasında Avrupa'yı etkisi altına alan ekonomik krizin getirdiği daralma ve işsizlik ortamına bir de terör olaylarının kattığı tedirginlik eklendiğinde, halkta Müslüman göçmenlere karşı oluşan tepkileri siyaseten değerlendirmek sadece Hollandalı Pim Fortuyn ile başkanı olduğu Yaşanabilir Hollanda Partisi, yine Hollanda'dan Geert Wilders ile başkanı olduğu Özgürlük Partisi, Danimarka'dan Pia Kjaersgaard ile partisi Danimarka Halk Partisi ya da İsveç'teki İsveç Demokratları Partisi gibi sağcı-popülist olanlar açısından değil, Almanya'da Angela Merkel gibi merkezdeki politikacılar açısından da göz yumulamayacak bir fırsatı meydana getirmiştir (Fekete, 2010: 64). Politik söylem ve eylemlerde İslamofobik unsurların tuttuğu yer o derece belirgin bir hal almıştır ki, Halstead dörde ayırdığı İslamofobi çeşitleri arasında politik İslamofobi başlığına da yani kendi popüleritelerini artırmak amacıyla politikacıların, İslamofobik tutumlara sıklıkla sarılma durumuna da yer vermiştir (Halstead, 2013: 23). Ayrıca Müslüman karşıtlığı, birçok ülkedeki ulusalcı ve aşırı sağcı partiler arasında Avrupa düzeyinde de bir işbirliğinin yolunu açmış, hem ortak stratejiler geliştirme hem de İsviçre'de minarelerin inşasının yasaklanması örneğinde olduğu gibi birbirlerinin kampanyalarında destek olma yönünde onlara bir alan açmıştır (Shooman ve Spielhaus, 2010: 204).

Avrupa ülkelerinin politik arenasında İslam ve Müslüman karşıtlığının artık gizlenme gereği bile duymadan ve ülkedeki Müslümanların duygularını hesaba katmadan yaygınlaşmasının bir başka trajikomik göstergesi de şudur ki Danimarka'da Rikke Hvilshoj ve Hollanda'da Rita Verdonk örneklerinde olduğu gibi entegrasyondan ya da göçten sorumlu bakanlık koltuğunda oturanlar bile Müslümanlara yönelik düşmanca açıklamalar yapabilmektedirler. Özellikle aşırı sağcı politikacılar, Avrupa'da İslamofobinin derinleşmesine paralel olarak ve aynı zamanda onu daha da derinleştirecek şekilde, İslam düşmanlığı ile dolu söylem ve aktivitelerini gün geçtikçe daha da şiddetli bir forma dönüştürmüşlerdir. Örneğin Geert Wilders, bizzat hazırlattığı *Fitne* isimli provokatif filmde İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'i Hitler'in *Mein Kampf*'ıyla mukayese etmekte, onun Peygamberi Hz. Muhammed'i şeytana benzetmekte ve Müslümanları infiale sürüklemek için elinden geleni yapmaktadır.

3.4. Eğitim Politikaları

Eğitimle ilgili politikaların, İslamofobi bakımından etkisini ele almak başlı başına uzun bir çalışmanın konusu olabilir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki birçok Avrupa ülkesinin eğitim sisteminde adaletsiz muameleye maruz kalan Müslümanların, nüfusun geri kalan kısmına göre eğitime devam etme süreleri daha kısa, üniversitelere kabul edilme ihtimalinin yüksek olduğu özel okullara gitme oranları daha düşük ve okulu bırakma oranları daha yüksek seyretmektedir (Marechal, 2003b: 23). Genel eğitim düzeyindeki bu düşüklüğün, ailelerin sosyo-

ekonomik durumlarıyla ve maruz kalınan ayrımcılıklarla yakından ilişkisi vardır ve böyle düşük eğitim düzeyi, işin doğası gereği Müslümanların kendilerini gerçekleştirebilmelerinin ve buldukları toplumlarda yapıcı roller üstlenebilmelerinin önünde daha baştan çok önemli bir engel oluşturmaktadır. Bu bakımdan, İslamofobiye yol açan olumsuz Müslüman profillerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Avrupa ülkelerindeki eğitim politikalarının İslamofobi ile daha özel bağlantısını ise iki farklı açıdan analiz etmek mümkündür. Birincisi, eğitim sistemleri içinde Avrupalıların İslam ve Müslümanlar hakkında nasıl bilgilendirildikleri meselesidir. İkincisi de Avrupa’da yaşayan Müslümanların, kendi dinleri hakkında nasıl ve ne derece eğitim alabildikleri meselesidir.

Eğitim sisteminde İslam’la ve Müslümanlarla ilgili öğretilere baktığımızda Avrupa’nın hâlâ tarihî arka planın negatif tasavvurlarından kurtulamadıklarını görmek mümkündür. Avrupa ülkeleri arasında entegrasyon çabalarının bir uzantısı olarak, tarih eğitiminde kullanılan kaynak kitapların içeriklerinin yeniden belirlenmesi ve düşmanlıklar yerine ortak noktalara dayalı bir anlayışın geliştirilmesi çabaları aslında daha 1950’lerden itibaren kendisini göstermiştir. Ancak önceki on yıllardaki bu çabalarda bile Müslümanların ve artık Batı bloğu içerisinde yerini almış olan Türklerin, Avrupa’nın gelişimine yaptıkları olumlu katkılar Avrupalı tarihçiler tarafından çok az dikkate alınmış ve düşmanlıklar ve ayrımlar üzerine kurulu tarih anlayışı devam ettirilmiştir (Cajani, 2010). Öte yandan, geçmiş olaylar anlatılırken sürdürülen bu “Avrupa’nın ötekisi Müslüman” imajı, güncel olaylar anlatılırken Soğuk Savaş döneminin koşullarında yerini büyük bir pragmatizme bırakmış ve dünyadaki gelişmelerden bahsedilirken konjonktür gereği “Müslümanlarla ilgili meseleler” şeklinde değil de, Müslümanları gücendirmemek adına çoğunlukla “Ortadoğu meseleleri” veya “Araplarla ilgili meseleler” şeklinde ele alınmıştır (Challand, 2010).

Avrupa Birliği kapsamında 1990’larda hız kazanan ortak bir Avrupalılık kimliğine ulaşma çabaları içerisinde, üzerinde en fazla hassasiyet gösterilen konular arasında yine bu tarih yazımı ve eski düşmanlıkların yok edilmesi meselesi gelmiştir. Ancak, sadece tarih derslerinde değil ve fakat bütün eğitim sisteminde gerçekleştirilen daha demokratik ve hoşgörüyü dayalı iyileşme, Müslümanlar söz konusu olduğunda hemen hiçbir Avrupa ülkesinde kendisini göstermemiştir. Challand’ın, çeşitli Avrupa ülkelerinden farklı düzeylerdeki ders kitaplarında yer verilen fotoğraflar üzerinde yaptığı ilginç araştırma ortaya koymuştur ki hem dünyadaki hem de Avrupa’daki Müslümanlar manipülatif bir şekilde seçildiği açıkça belli olan materyallerle, özellikle 1990’lardan itibaren şiddetle, geri kalmışlıkla, Avrupa toplumsal yaşamına aykırılıkla ve tekdüzellikle (örneğin kadınların hemen her zaman peçeli görüntülerinin basılması) özdeşleştirilmiştir (Challand, 2010).

Eğitimin İslamofobiye olan etkisi bakımından önemli olduğunu söylediğimiz ikinci mesele Avrupa’daki Müslümanların, İslam’ı hangi kaynaklardan ve ne derece öğrenebildikleri mevzudur. İslam’ı bilme ve

uygulama bakımından Avrupa'daki Müslüman nesiller arasında önemli dalgalanmaların yaşandığını söylemek mümkündür. Örneğin 1980'lerde yapılan araştırmalar Fransa'da yetişen genç nesillerin namaz kılma, oruç tutma, Kuran okuma gibi pratikleri yerine getirme bakımından ebeveynlerine göre çok gerilerde kaldıklarını; hatta yaşlılar neredeyse yüzde yüze varan oranla Müslüman olduklarını ikrar ederlerken, bu oranın gençlerde yüzde 75'lere düştüğünü göstermektedir. 1990'larla beraber bu tablo değişmeye başlamış ve genç nesiller arasından İslam'a inananların ve uygulayanların oranı yükselmiştir (Nielsen, 2004: 20). Bu değişimde İslami grupların daha fazla kurumsallaşmalarının payı olmakla birlikte, İslam'a karşı yükselen dalgaya yönelik daha önce açıkladığımız tepkiselliğin katkısı en azından bazı gruplar açısından daha fazladır. Sistemik bir öğrenme süreci ile değil de böyle bir tepkisellik dinin bazıları tarafından sahiplenildiğinin önemli bir göstergesi Avrupa ve diğer Batı ülkelerindeki genç Müslüman nesiller arasından çıkan şiddet ve terör yanlısı profillerde aranmalıdır. "Kayıp nesil" adını verdiği bu profilleri tanımlarken Olivier Roy, onların yaşadıkları arada kalmışlık ve yabancılaşma durumuna vurgu yapar ve aradıklarını kendi geleneksel toplumlarında bulamadıkları gibi, dışlandıkları Avrupa toplumlarında da bulamadıklarını ifade eder (Roy, 2007: 55). Çalışmalarında İslam'a hakaret ettiği gerekçesiyle Kasım 2004'te öldürülen Hollandalı film yapımcısı ve yönetmeni Theo van Gogh'un katili olan ve Fas asıllı ikinci nesil bir göçmen olan Mohammed Bouyeri bu profile gösterilebilecek en ünlü örneklerden biridir. Siyaset ve din konusundaki bilgisi zayıf, işsiz ve kendi başına yaşayan bu şahsın (Norton, 2013: 20) zaman zaman radikal İslami gruplara takıldığı bilinmektedir. Böyle bir sosyolojik tablo, gerek Müslüman ailelerden gelenlerin gerekse de din değiştirenler İslam'ı benimseyenlerin sağlıklı dinî eğitim almadıkları noktasında Avrupa ülkelerinin duyarsızlığının kanıtı niteliğindedir. Çünkü birçok ülkede İslami eğitim veren okulların açılması ya da müfredatında Müslümanlara yönelik derslerin bulunduğu programların uygulanması hukuki ya da pratik engellere takılmaktadır (Marechal, 2003b: 23). İslami eğitime ağırlık veren okulların açılması ve devlet tarafından desteklenmesi hususunda belki de en uygun ortamın sağlandığı Avrupa ülkesi denebilecek Danimarka'da bile sınırlı sayıdaki bu çeşitli okullar bazen öğretmen maaşlarını dahi ödemekte güçlük çekecek koşullarda faaliyetlerine devam etmeye çalışmaktadırlar (Nieisen, 2004: 82).

Müslüman toplulukların kendi kurumsallaşmaları yoluyla dinî eğitim vermeleri yolunun da yeterli ve sorunsuz işlediği söylenemez. Öncelikle Avrupa'daki Müslümanlar çoğunlukla geldikleri ülkelere göre kendi içlerinde alt gruplar ve örgütlenmeler meydana getirdikleri için, genellikle dinî merkezler ve ibadethaneler de buna göre şekillenmekte ve büyük oranda yine bağlı bulunan ülke tarafından finans ve personel açılarından desteklenmektedir. Oradaki vatandaşlarını kendi kontrollerinde tutabilmek amacını da hedefleyerek, İslam ülkeleri yönetimlerinin gönderdikleri başta imamlar olmak üzere çeşitli düzeylerdeki din görevlileri ise çoğunlukla Avrupa ülkelerinin ve orada yaşayan Müslümanların koşullarını ve ihtiyaçlarını bilmeyen ve dolayısı ile onlarla iletişim

sorunu yaşayan profillerden oluşmaktadır (Nielsen, 2004: 23). Bu durumda, kendi eğitimleri ve halkla iletişimleri başlı başına bir sorun olan din adamlarının elinden dini öğrenmek durumunda kalan ve çok farklı bir sosyo-kültürel ortamda yetişmiş gençlerin bocalamaları, yabancılaşmaları ve şiddet yanlısı olanlar dâhil yanlış dinî anlayış ve algılara kapılmaları kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır.

Günlük dinî pratiklerin yerine getirilmesinden helal et teminine kadar birçok konuda çeşitli ülkelerde düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen eğitim gibi en kritik bir konuda sorunların görmezden gelinmesi ve hatta eski oryantalist mantıkla İslam'a bakışta ısrar edilmesi belki de İslamofobiyi üreten bir ortam için en uygun zemini hazırlamıştır. İmamların tanınması ve eğitimi, din derslerinin düzenlenmesi ve İslami kuruluşların kamudan finansal destek almaları hususlarının birçok ülke tarafından ihmal ediliyor olmasının Avrupa İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi tarafından da vurgulanması (EUMC, 2006: 30), bu bölümde anlattıklarımızı doğrulamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada; entelektüeller, politikacılar, medya ve eğitim politikaları üzerinden yapmaya çalıştığımız analizler İslamofobi gibi kaygı verici bir sorunun ortaya çıkmasında ve yayılmasında Müslümanlardan ziyade bizzat Avrupalıların rolünün fazla olduğunu göstermektedir. Elbette ki sorunla ilgi Avrupa devlet ve toplumlarının sorumlu tutulacağı yanlışlıklar ve olumsuzluklar anlatılanlarla sınırlı değildir. Çok daha farklı aktörler ve politika alanları üzerinden de İslamofobi sayılabilecek şekilde Müslümanlara yönelik ayrımcılığı ve olumsuz tutumları körükleyen çabaları gözlemleyebilmek mümkündür. Altı çizilmesi gereken nokta; İslamofobi oluşturmada bir şekilde katkı sunan bütün bu aktörlerin ve araçların, genel bir stratejinin parçalarını meydana getirdiği gerçeğidir. Şayet bu böyle olmasaydı, başta medya olmak üzere toplumun etkilendiği bütün ortamlarda İslam karşıtlığının bu derece yaygınlaşmasının ve hatta açık bir düşmanlığı ifade eder noktaya gelmesinin önüne geçebilmek için ciddi tedbirler alınması gerekirdi. Runnymede Raporu'nun İslamofobik olarak sıraladığı hususlarla ilgili olarak sonraki yıllarda tedbir alınmak şöyle dursun, her bir maddede sayılan düşünce veya davranışların yaygınlığı ve şiddeti daha da artmıştır.

Kaldı ki Avrupa'da yerleşik Müslümanların büyük çoğunluğunun, yaşadıkları ülkelerin siyasi sistemlerine ve toplumsal kimliklerine bağlılık bakımından sorunları bulunmamakta (Bleich ve Maxwell, 2012: 47); entegrasyon hususunda ellerinden gelen çabayı göstermektedirler. Aynı çerçevede eklemek gerekirse, İslamî söylem bir yandan barışa ve uzlaşmaya diğer yandan da ticarete ve ekonomik gelişime engel değildir. Bunun toplumsal-bireysel başarı örnekleri tarihte ve günümüzde de görülebildiği gibi, daha mikro bir analizle üretkenlik ve çalışma etiği açısından Avrupa'daki Müslümanlarda bulunan olumlu potansiyel de gözlemlenebilir (Karich, 2007: 65). Buldukları ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı ile bütünleşmiş ya da bütünleşme çabası içinde olan Müslümanlar ne yasadışı göçü, ne terör ve şiddet olaylarını ve ne de benzer başka tehditleri

onaylamaktadırlar. Bu sorunların ve özellikle kendilerini de zan altında bırakan terör saldırılarının önlenmesi hususunda birinci derecede misyon üstlenebilecek konumdadırlar. Müslümanlara yönelik algı sorunu ortadan kaldırılabilse ve imkân verilse belki çok daha fazla Müslüman, hukuk ve demokrasi kuralları çerçevesinde Avrupa toplumlarına entegre olabilmek için çaba sarf edecek ancak ne yazık ki “her şeye rağmen” toplumda yer edinmeye çalışanlar ve İslam'ın barışçıl ve adil yönünü yaşayıp anlatmaya çalışanlar dahi çok fazla zorlukla karşılaşmaktadırlar. Olaya tersinden bakacak olursak; İslamofobik baskılar aynı şekilde devam edecek olursa, entegrasyona uyumlu ve buldukları ülkelerin siyasî düzenlerini onayladıklarını söylediğimiz çoğunluk içerisinde de günden güne kopuşlar meydana gelebilecek ve bu kişiler, pozitif tavırlarını daha fazla devam ettirmeyeceklerdir (Bleich ve Maxwell, 2012: 50). Salman Rüşdi olayının ve ardından başörtüsü yasağı gibi olayların apolitik Müslümanları bile nasıl tepkiselliğe ittiğini tam burada tekrar hatırlatmak gerekir. Ötekileştirilmeyen, incitici ve aşağılayıcı ithamlara maruz kalmayan Müslümanlar tepkisel yönelimlerini pasif kalma veya yıkıcı faaliyetlere yönelme yerine üretken olanlara yönlendireceklerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kendi geçmişleriyle ve birbirleriyle yüzleşerek demokrasi ve çok-kültürlülük bakımından önemli mesafe kat eden ve gerek sosyo-ekonomik açıdan gerekse politik açıdan belli bir istikrarı yakalayan Avrupa devletleri; ne yazık ki konu, tarihteki en büyük ötekileri konumundaki Müslümanlara geldiğinde aynı olgunluğu gösterememişlerdir. Avrupalıların yapması gereken şey demokrasi ve özgürlükler noktasında ulaştıklarını gururla söyledikleri yüksek düzeyli Müslümanları da içine alacak şekilde genişletmektir. Müslümanlara bu konuda anlayışlı olunması, sadece ibadethane açılması veya helal gıda konusunda düzenleme yapılması gibi seçmecî ve kontrollü politikalarla yerine getirilmiş sayılacak bir durum değildir. Avrupa'nın sahiplendiğini iddia ettiği tarzda çok-sesli ve liberal bir demokrasi, özünde bireylerin ve grupların kendilerini gerçekleştirebilmelerini öngörüyorsa, aynı yaklaşımın Müslümanları da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Avrupa, kendi içerisinde çelişkiye düşmüş ve demokratik değerler hususundaki inandırıcılığını yitirmiş olacaktır. Hayatın her yönüne ilişkin pratikler öngören dinamik bir yapıya sahip İslam'ı, Avrupa ortamında daha fazla yaşayabilmeleri hususunda Müslümanlara; ekonomiden sanata politikadan spora hemen her alanda çok-kültürlü bir yapının eşit bireyleri olarak yer almaları hususunda zemin hazırlamak Avrupalılar için bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Aitchison, C., Hopkins, P. and Kwan, M. (2007). *Geographies of Muslim Identities - Diaspora, Gender and Belonging*. Aldershot: Ashgate.
- Allen, C. (2006). United Kingdom: Final Report, *Securitization and Religious Divides in Europe-Muslims in Western Europe After 9/11: Why the Term*

Islamophobia is More a Predicament than an Explanation içinde (ss. 49-99).
6th PCRD of European Commission.

Allen, C. (2007). *Islamophobia and Its Consequences*, S. Amghar, A. Boubekeur ve M. Emerson (Eds.), *European Islam-Challenges for Public Policy and Society* içinde (ss. 144-167). Brüksel: Centre for European Policy Studies.

Bevelander, P. ve Otterbeck, J. (2012). *Islamophobia in Sweden-Politics, Representations, Attitudes and Experiences*, M. Helbling (Ed.). *Islamophobia in the West- Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde, (ss. 70-82). London: Routledge.

Bleich, E. (2011). What is Islamophobia and How Much Is There? Theorizing and Measuring an Emerging Comparative Concept, *American Behavioral Scientist*, 55 (12), 1581-1600.

Bleich, E. ve Maxwell, R. (2012). *Assessing Islamophobia in Britain-Where Do Muslims Really Stands?*, M. Helbling (Ed.), *Islamophobia in the West – Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde (ss. 39-55). London: Routledge.

Bryfonski, D. (2013). *Islamophobia*. Detroit: Greehaven.

Cajani, L. (2010). *Bringing the Ottoman Empire into the European Narrative: Historians' Debates in the Council of Europe*, G. Jonker ve S. Thobani (Eds.). *Narrating Islam – Interpretations of the Muslim World in European Texts* içinde (ss. 116-119). London: Tauris Academic Studies.

Caldwell, C. (2009). *Reflections on the Revolution in Europe – Immigration, Islam and the West*. New York: Doubleday.

Challand, B. (2010). *Interwined Identities: A Gender-based Reading of the Visual Representations of Contemporary Islam in European Textbooks*, G. Jonker ve S. Thobani (Eds.). *Narrating Islam – Interpretations of the Muslim World in European Texts* içinde (ss. 120-150). London: Tauris Academic Studies.

Cesari, J. (2002). *Islam in France: The Shaping of A Religious Minority*, Y. Haddad (Ed.). *Muslims in the West: From Sojourners to Citizens* içinde (36-51). Oxford: Oxford University.

Cesari, J. (2006). *Securitization and Religious Divides in Europe-Muslims in Western Europe After 9/11: Why the Term Islamophobia is More a Predicament than an Explanation*. Submission to the Changing Landscape of Citizenship and Security 6th PCRD of European Commission içinde (ss. 5-48).

Cesari, J. (2010). *Securitization of Islam in Europe*, J. Cesari (Ed.). *Muslims in the West after 9/11* içinde (ss. 9-27). New York: Routledge.

Cinnirella, M. (2012). *Think 'Terrorist, Think 'Muslim'?*, M. Helbling (Ed.). *Islamophobia in the West- Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde (ss. 179-189). London: Routledge.

Esposito, J. L. (2003). *Bir Batı Olgusu Olarak İslam*, S. Hunter ve H. Malik (Eds.). *Avrupa ve Amerika Müslümanları* içinde (ss. 23-31). İstanbul: Gelenek.

EUMC, European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia. (2006). *Muslims in the European Union-Discrimination and Islamophobia*. Vienna: EUMC.

- Feffer, J. (2013). An Irrational Fear of Islam Has Its Roots in the Time of the Crusades, Dedria Bryfonski (Ed.). *Islamophobia* içinde (ss. 141-153). Detroit: Greehaven.
- Fekete, L. (2010). The New McCarthyism in Europe, *Arches Quarterly*, 4 (7), 64-68.
- Field, C. (2012). Revisiting Islamophobia in Contemporary Britain, 2007-10, M. Helbling (Ed.). *Islamophobia in the West- Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde (ss. 147-161). London: Routledge.
- Glavanis, P. (Ed.) (1999). Report: 'Muslim Voices' in the European Union: The Stranger Within - Community, Identity and Employment. 14 Ocak 2016 tarihinde http://cordis.europa.eu/docs/publications/7078/70781381-6_en.pdf adresinden erişildi.
- Halstead, M. (2013). Overview: There Are Four Distinct Forms of Islamophobia, D. Bryfonski (Ed.). *Islamophobia* içinde (ss. 20-35). Detroit: Greehaven.
- Helbling, M. (2010). Islamophobia in Switzerland: A new Phenomenon or a New Name for Xenophobia, S. Hug ve H. Kriesi (Eds.). *Value Change in Switzerland* içinde (ss. 65-80). Lanham: Lexington.
- Home Office, Hate Crimes, England and Wales 2014 to 2015 – Appendix Tables, Table 4.10. 12 Mart 2016 tarihinde <https://www.gov.uk/government/statistics/hate-crime-england-and-wales-2014-to-2015> adresinden erişildi.
- Israeli, R. (2008). *The Islamic Challenge in Europe*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Karich, I. (2007). Economic Development of Muslim Communities, S. Amghar, A. Boubekeur ve M. Emerson (Ed.). *European Islam-Challenges for Public Policy and Society* içinde (ss. 62-76). Brüksel: Centre for European Policy Studies.
- Keneş, B. (1998). *Batı Medyasında İslam İmajı*. İstanbul: İz.
- Malik, K. (2005a). Are Muslims Hated?, *30 Minutes Programı* içinde, Channel 4, 8 Aralık 2015 tarihinde http://www.kenanmalik.com/tv/c4_islamophobia.html adresinden erişildi.
- Malik, K. (2005b). *What Hate?*, *The Guardian*, 7 Ocak 2005, 8 Aralık 2015 tarihinde <http://www.theguardian.com/world/2005/jan/07/religion.islam> adresinden erişildi.
- Maussen, M. (2006). The Netherlands: Anti-Muslim Sentiments and Mobilization in the Netherlands. Discourse, Policies and Violence, Securitization and Religious Divides in Europe-Muslims in Western Europe After 9/11: Why the Term Islamophobia is More a Predicament than an Explanation içinde (ss. 100-142). 6th PCRD of European Commission.
- Marechal, B. et al. (Ed.) (2003a). Muslims in the Enlarged Europe. Leiden: Brill.
- Marechal, B. (2003b). Modalities of Islamic Instruction, B. Marechal et al. (Eds.). *Muslims in the Enlarged Europe* içinde (ss. 19-77). Leiden: Brill.
- Modood, T. (2005). British Asian Muslims and the Rusdie Affair, J. Donald and A. Rattansi (Eds.). *Race, Culture and Difference* içinde (ss. 260-277). London: Sage.

- Moore, K., Mason, P. ve Lewis, J. (2011). *Images of Islam in the UK - The Representation of British Muslims in the National Print News Media 2000-2008*. Oxford: Oneworld.
- Muslim Population. (2014). *Europe Muslim Population in 2014*. 03 Mart 2016 tarihinde <http://www.muslimpopulation.com/Europe> adresinden erişildi.
- Nielsen, J. (2004). *Muslims in Western Europe* (3. bs.). Edinburgh: Edinburgh University.
- Noll, J. V. (2012). The Aftermath of 9/11 - Tolerance toward Muslims, Islamophobia and Value Orientations, M. Helbling (Ed.). *Islamophobia in the West- Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde (ss. 124-136). London: Routledge.
- Norton, A. (2013). *On the Muslim Question*. Princeton: Princeton University.
- Oussama, C. (2003). The Growing Islamization of Europe, J. L. Esposito ve F. Burgat (Ed.). *Modernizing Islam – Religion in the Public Sphere in the Middle East and Europe* içinde (ss. 193-213). London: C. Hurst&Co.
- Pew Research Center (2015). Report: The Future of World Religions-Population Growth Projections 2010-2050.
- Razack, S. H. (2008). *Casting Out – The Eviction of Muslims from Western Law and Politics*. Toronto: University of Toronto.
- Roy, O. (2007). Islamic Terrorist Radicalisation in Europe, S. Amghar, A. Boubekeur ve M. Emerson (Ed.). *European Islam-Challenges for Public Policy and Society* içinde (ss. 52-60). Brüksel: Centre for European Policy Studies.
- Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia (1997). *Islamophobia: A Challenge for Us All: Report of the Runnymede Trust Commission on British Muslims and Islamophobia*. Londra, Runnymede Trust.
- Saedi, G. (2013). Islamophobia Grew Following 9/11, Dedria Bryfonski, (Ed.). *Islamophobia* içinde, Detroit: Greehaven.
- Shadid, W. ve Koningsveld, P. S. (2002). The Negative Image of Islam and Muslims in the West: Causes and Solutions, W. Shadid ve P.S.van Koningsveld (Ed.). *Religious Freedom and the Neutrality of the State: The Position of Islam in the European Union* içinde (ss. 174-196). Leuven: Peeters.
- Sheridan, L. P. (2006). Islamophobia Pre- and Post-September 11th, 2001, *Journal of Interpersonal Violence*, 21, (3), 317-336.
- Shooman, Y. ve Spielhaus, R. (2010). The Concept of the Muslim Enemy in the Public Discourse, J. Cesari (Ed.). *Muslims in Europe and the United States after 9/11: Religion, Politics and Law* içinde (ss. 198-228). London: Routledge.
- Strabac, Z. ve Listhaug, O. (2008). Anti-Muslim Prejudice in Europe: A Multilevel Analysis of Survey Data from 30 Countries, *Social Science Research*, 37, 268-286.
- Strabac, Z. ve Valenta, M. (2012). Attitudes Toward Muslims in Norway, M. Helbling (Ed.). *Islamophobia in the West- Measuring and Explaining Individual Attitudes* içinde (ss. 56-69). London: Routledge.

- Taras, R. (2012). *Xenophobia and Islamophobia in Europe*. Edinburgh: Edinburgh University.
- Tausch, A. et al. (2007). *Against Islamophobia – Muslim Communities, Social Exclusion and the Lisbon Process in Europe*. New York: Nova Science.
- Tharoor, I. (2015). Europe's Fear of Muslim Refugees Echoes Rhetoric of 1930s Anti-Semitism, *Washington Post* içinde 2 Eylül 2015.
- Transatlantic Trends-Immigration. 10 Mart 2016 tarihinde http://trends.gmfus.org/files/archived/immigration/doc/TTI2010_English_Key.pdf adresinden erişildi.
- Vertovec, S. (2002). Islamophobia and Muslim Recognition in Britain, Y. Haddad (Ed.). *Muslims in the West - From Sojourners to Citizens* içinde (ss. 19-35). Oxford: Oxford University.